

KERTÉSZ BALÁZS

**Magyar vonatkozású kéziratok törvénygyűjteménye
a Bajor Állami Könyvtárban**

A Kollár-féle első kódex másolata

A címben megjelölt kézirat Szent István korától II. Ulászló 1514. évi dekrétumáig tartalmaz törvényszövegeket.¹ 1876-ban a Müncheni Udvari Könyvtár latin nyelvű kéziratának katalógusa néhány sorban ismertette a kötetet.² Ezt a rövid leírást vette át Csontos János, aki 1882-ben a *Magyar Könyvszemle*-ben közölt egy jegyzéket a müncheni könyvtár magyar vonatkozású kéziratairól, melyet a könyvtár addig megjelent nyomtatott katalógusai alapján állított össze.³ A törvénygyűjtemény azonban nem került be a szakmai köztudatba. Jánosi Monika gyűjtőmunkájának köszönhetően eddig 13 olyan kézirat vált ismertté, amely tartalmazza Szent István törvényeit,⁴ ugyanakkor a kutató rámutatott, „hogyan további kéziratok felbukkanásának lehetősége sem kizárt”.⁵ A Bayerische Staatsbibliothek tulajdonában lévő kötet az első királyunk törvényeit őrző kéziratok száma is gyarapodott. A kötet első tartalmi egysége – Szent István dekrétumának első könyveként – a Szent István-i *Intelmek*. Erre a szövegváltozatra jelen sorok írója hívta fel Havas Lászlókat, a legújabb *Intelmek*-kiadás elkészítőjének a figyelmét.⁶ Jelen tanulmány célja a törvénygyűjtemény bemutatása – a következő rendben: a kézirat leírása; a kézirat keletkezési körülményeinek vizsgálata; a gyűjtemény utóéletének vizsgálata;

¹ München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 13192.

² HALM, Carolus–KEINZ, Fridericus–MEYER, Gulielmus–THOMAS, Georgius: *Catalogus codicum Latinorum Bibliothecae Regiae Monacensis. Tomi II Pars II. Codices num. 11001–15028 complectens*. München, 1876. 108.

³ CSONTOSI János: *A müncheni könyvtár hazai vonatkozású kéziratjai*. = Magyar Könyvszemle (7.) 1882. 202–240., a törvénygyűjtemény: 219.

⁴ JÁNOSI Monika: *A Szent István törvényeit tartalmazó kódexek*. = Magyar Könyvszemle (94.) 1978. 225–254. Az itt bemutatott 12 kézirat közül 3 lappang vagy elveszett. Uő: *Gregoriánczi Pál kéziratok törvénygyűjteménye a XVI. század közepéről*. = Magyar Könyvszemle (104.) 1988. 54–64; Uő: *Törvényalkotás Magyarországon a korai Árpád-korban*. Szeged, 1996. 67. /Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 9./

⁵ JÁNOSI: *i. h.* 1978. (4. jegyzet) 226.

⁶ *Sancti Stephani regis primi Hungariae Libellus de institutione morum. Szent István: Intelmek. I.* A szöveget gondozta és fordította HAVAS László. Debrecini, MMIV. LXIII. /ΑΓΘΑ [Series Latina II.]/ (A továbbiakban: *Intelmek, i. m.*)

a tartalom ismertetése. A kutatás során kiderült, hogy a kötet kapcsolatban áll egy másik törvénygyűjteménnyel, a Kollár-féle első kódexszel,⁷ így az utóbbira vonatkozó ismereteink is bővültek.

A kézirat leírása

A jó állapotban lévő kötet 469 papírlevélből áll, méretük 307×203 mm.

Az újkori levélszámozás a rektók jobb felső sarkában látható. A számozás az első fólión kezdődik, az utolsón a 468-as szám található. Az egy levélnyi eltérés az összlevélszámhoz képest azzal magyarázható, hogy a 395. fólió után a 395a következik. A továbbiakban az újkori levélszámozást veszem figyelembe.

A kéziratban 47 ívfűzet található a következő sorrendben: 45 quinternio, 1 ternio és 1 sexternio. Az ívfűzeteket tehát így jelölhetjük: 45 V¹⁻⁴⁴⁹ + III⁴⁵⁰⁻⁴⁵⁵ + (VI+1)⁴⁵⁶⁻⁴⁶⁸. Ország a verzók többségén és számos rektón is látható.

A keretvonalazásnak csak a felső vízszintes vonalát húzták ki, a két függőleges vonal vakvonalazással készült, az alsó vízszintes vonal pedig egyáltalán nem látszik. Az írástükör mérete 200×113 mm. A sorok száma 23 és 26 között váltakozik. A kéziratot egy kéz másolta kurzív írással. A ff. 452 verzó–455 verzó és a ff. 466 verzó–468 verzó beíratlan.

A kötet következő oldalain található marginális bejegyzés: f. 14 verzó, 94 verzó, 99 rektó, 100 verzó, 103 verzó, 109 verzó, 146 rektó, 168 verzó, 275 verzó. A bejegyzések – a f. 275 verzó kivételével – egy kéztől származnak, írásuk eltér a főszöveg írásától. E kéz minden esetben a főszöveget egészítette ki. A 275. levél hátoldalán olvasható bejegyzés viszont egyértelműen a főszöveget másoló kéztől származik, ebben az esetben is kiegészítésről van szó.

Két oldalon látható pecsét: az első levél rektóján kettő és egy a 466. levél verzóján. Mindhárom pecsét a Münchener Udvari Könyvtáré.

A kéziratot bőrkötés védi. A gerinc felső részén német nyelvű cím olvasható: „Daß Königreichs Vngern Landtrecht Lateinisch.” A cím alatt egy címke található egy korábbi jelzettel: „Ratisb. civ. 192.” A címke a kötet korábbi őrzőhelyére, Regensburg város könyvtárára utal. A feljebb említett katalógus jelzi, hogy a kézirat a regensburgi könyvtárból került Münchenbe.⁸ A gerincen lejjebb még egy címkét találunk – a jelenlegi jelzettel.

⁷ Jelzete: Magyar Országos Levéltár, Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok, Staatsarchiv, magyar vonatkozású kéziratok (I 7) Kollár Ádám gyűjteménye, 32. k. Decreta regum Hungariae. A kódex ismertetését I. JÁNOSI: *i. h.* 1978. (4. jegyzet) 232–234.; SZOVÁK Kornél: *Egy kódex két tanulsága*. In: ΓΕΝΕΣΙΑ. *Tanulmányok Bollók János emlékére*. Szerk.: HORVÁTH László, LACZKÓ Krisztina, MAYER Gyula, TAKÁCS László. Bp. 2004. 145–167.; KERTÉSZ Balázs: *Egy II. Ulászló-kori törvénygyűjtemény: a Kollár-féle első kódex*. = Magyar Könyvszemle (126.) 2010. 3. sz. 312–326.

⁸ „Codices num. 13001–13321 ex bibliotheca civitatis Ratisbonensis.” HALM–KEINZ–MEYER–THOMAS: *i. m.* (2. jegyzet) 91.

Az elülső fedőlap külső oldalán egy oválisban két címer látható: felül I. Miksáé,⁹ alul Regensburgé.¹⁰

Mindkét fedőlap belső oldalára papír előzékot ragasztottak, azonban az elől lévő előzék nagy részét kivágták. Az elülső fedőlap belső oldalán felül egy címke található a jelenlegi jelzettel, a bal alsó sarokban pedig a következő bejegyzés olvasható: A „21. 19.”, ami talán egy korábbi jelzet.

A kézirat keletkezése

A másolás idejére, helyére, a másoló személyére vonatkozó bejegyzés nem található a kötetben. A keletkezési körülmények vizsgálatában a legfontosabb eredményt az jelenti, hogy sikerült azonosítani azt a törvénygyűjteményt, amelyről – egyetlen tartalmi egység kivételével – a müncheni kéziratot másolták: ez a korábban már említett Kollár-féle első kódex. A Kollár-kódex a másolás idejét tekintve két részre osztható. A kézirat eredeti szövegállományát (1–7, 13–469.) három kéz másolta, a munka valószínűleg 1514. november 19-e után kezdődött és II. Ulászló 1516. március 13-án bekövetkezett halála előtt befejeződött. Évtizedekkel később egy újabb kéz két helyen megtoldotta az eredeti textust: a kötet elején található krónikát, amely Jánosi Monika megállapítása szerint a Knauz-krónika családjához tartozik,¹¹ 1564-ig, I. Ferdinánd haláláig folytatta (7–10.), a kézirat végére pedig a következő szövegeket másolta be: Mátyás 1468. évi dekrétuma (470–474.); egy Mátyásról szóló anekdota (475.); Mátyás és Bajazid szultán levélváltása (475–478.); végül egy rövid történet Mátyás és Várad Péter kalocsai érsek összeütközéséről (478.). Abból, hogy a kötet elején található krónikát 1564-ig folytatta, arra következtethetünk, hogy ez a kéz legkorábban 1564-ben írt a kódexbe.¹²

A Kollár-féle első kódex mintapéldány voltára vonatkozó érveket az alábbiakban foglalhatjuk össze.

A Kollár-kódex és a müncheni kézirat tartalma majdnem teljesen megegyezik, az utóbbiban mindössze egy olyan tartalmi egység található, amely az előbbiből hiányzik.¹³ A tartalmi egységek sorrendje is megegyezik – egyetlen kivétellel: a már említett krónika a Kollár-kódex első, a müncheni kézirat utolsó szövege. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy jelenlegi ismereteink szerint nem maradt fenn még egy olyan törvénygyűjtemény a 16. század vége előtti időszakból, amelynek tartalma megegyezne a szóban forgó két kézirattal.¹⁴

⁹ Vö. GALL, Franz: *Österreichische Wappenkunde*. Wien–Köln, 1977. 43–44., Tafel 3.

¹⁰ NEUBECKER, Ottfried–RENTZMANN, Wilhelm: *Wappenbilderlexikon*. München, 1974. 381.

¹¹ JÁNOSI: *i. h.* 1978. (4. jegyzet) 233., 39. jegyzet.

¹² KERTÉSZ: *i. h.* (7. jegyzet) 312–326.

¹³ Erről a szövegről a későbbiekben lesz szó.

¹⁴ KOVACHICH, Josephus Nicolaus: *Notitiae praeliminares ad Syllogem decretorum comitalium*. Pesthini, 1820. 337–376.; JÁNOSI: *i. h.* 1978. (4. jegyzet) 225–254. A Debreceni kódex ismertetése: IVÁNYI Béla: *Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Juris keletkezése*. Bp. 1926. 57–60.

Ortográfiai különbségektől és néhány jelentéktelen eltéréstől eltekintve a tartalmi egységek címei is azonosak. A Kollár-kódex 119., 122., 128. és 155. oldalán található dekrétumcímeket egy 16. századi kéz megtoldotta: mind a négy esetben megadta a törvény kiadási évét, a 122. oldalon pedig a dekrétum tartalmára is utalt.¹⁵ A müncheni kéziratban mind a négy esetben a módosított dekrétumcím olvasható.¹⁶

A Kollár-kódexben a krónikát tartalmazó oldalak kivételével végig látható élőfej.¹⁷ A müncheni törvénygyűjteményben ugyanezeket az élőfejeket találjuk.

A Kollár-kódex számos egykorú és későbbi bejegyzést tartalmaz.¹⁸ Ezeknek egy része a főszöveg kiegészítése a margón. E több kéztől származó lapszéli kiegészítéseket a müncheni kéziratban – egy kivételével – már a főszövegben találjuk, ami azt jelenti, hogy a másoló beemelte azokat a főszöveg megfelelő helyére.¹⁹ Természetesen arra is gondolhatnánk, hogy a müncheni kézirat másolója olyan mintapéldányt használt, amelyben a főszöveg a kérdéses helyeken jó szöveget hozott, azaz tartalmazta azokat a részleteket, amelyek a Kollár-kódexben utólagos kiegészítésként jelennek meg. Azonban a Kollár-kódex mintapéldány volta mellett szól az a tény, hogy a 301. oldalon található kiegészítés szó szerint megtalálható a müncheni kéziratban is, szintén a margón.²⁰ A másoló ebben az esetben minden bizonnyal elfelejtette beilleszteni a mintapéldányban talált marginális kiegészítést a főszövegbe, ezért utólag kiírta azt az oldal szélére.

A mindkét kéziratban megtalálható krónika is arra utal, hogy a Kollár-féle első kódex volt a müncheni kézirat mintapéldánya. Ahogy azt már Jánosi Monika is megállapította, a Kollár-kódexben található szöveg a Knauz-krónika családjához tartozik, de a kritikai kiadás alapjául szolgáló változatok egyikével sem egyezik pontosan.²¹ Sajnos a textus az elején csonka – egy Szent Lászlóra utaló sorral kezdődik,

---

Az Ilosvay-kódex és a Mossóczy Zakariás-féle nyomtatott kiadás tartalmának ismertetése: dr. VISKI ILLÉS József: *Ünnepi beszéd a Corpus Juris Hungarici első kiadásának 350-ik évfordulóján*. Különlenyomat a Magyar Jogászegyleti Értekezések 1935. január 9-iki számából. 18–20. A Zsámboky János-féle nyomtatott kiadás ismertetése: PÁRNICZKY Mihály–BÁTYKA János: *A Magyar Corpus Juris. (Az első kiadások forrásai)* Bp. 1936. 43–45. /Az Illés-szeminárium kiadványai 4./ Gregoriáncai Pál törvénygyűjteményének ismertetése: JÁNOSI: *i. h.* 1988. (4. jegyzet) 54–64.

¹⁵ KERTÉSZ: *i. h.* (7. jegyzet) 317.

¹⁶ F. 88v., 91v., 96r., 117r.

¹⁷ KERTÉSZ: *i. h.* (7. jegyzet) 316.

¹⁸ KERTÉSZ: *i. h.* (7. jegyzet) 316–318.

¹⁹ Kollár-féle első kódex: 67, 101, 116, 151, 251, 259, 287, 333; müncheni kézirat: f. 39v, 73r, 85v, 114v, 217r, 227v, 261r, 311r.

²⁰ F. 275 verzó. A kiegészítés szövege: „prima secunda et tertia in capitulo aut conventu”.

²¹ JÁNOSI: *i. h.* 1978. (4. jegyzet) 233., 39. jegyzet. A krónika kiadása: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. I–II*. Edendo operi praefuit Emericus SZENTPÉTERY. Bp. 1937–1938 (Utánnomás és kiegészítés: Az Utószót és Bibliográfiát összeállította, valamint a Függelékben közölt írásokat az első kiadás anyagához illesztette és gondozta SZOVÁK Kornél és VESZPRÉMY László. Bp. 1999. [a továbbiakban: *SRH, i. m.*]). II. 327–345. A korábbi kiadásokat l. uo. 769.

amit Kálmán bemutatása követ –,²² ezért csak ettől a résztől lehet összehasonlítani a müncheni kézirattal. Megállapítható, hogy a két szöveg megegyezik egymással eltekintve a különböző ortográfiától és néhány jelentéktelen eltéréstől.

Ide kívánczik Havas Lászlónak a müncheni kéziratban található *Intelme*k-variánsokkal kapcsolatos megjegyzése is: „Magam kollacionáltam a szöveget, amely számos jellegzetes közös hibát mutat a *K*-val, miközben ahhoz hasonlóan többször megegyezik az *NF* szövegváltozattal is.”²³ (*K* = Kollár-féle első kódex, *N* = Nádasdy-féle nagyobb kódex, *F* = Festetics-kódex.²⁴) E megállapítás tehát nem mond ellent a Kollár-kódex és a müncheni kézirat viszonyára vonatkozó állításnak.

Véleményem szerint a bemutatott érvek bizonyítják, hogy a müncheni kéziratot a Kollár-féle első kódexről másolták. Ahogy arról már volt szó, a Kollár-kódex eredeti, II. Ulászló-kori szövegállományát egy kéz két helyen megtoldotta – legkorábban 1564-ben, amiből az következik, hogy a müncheni kéziratot legkorábban 1564-ben másolhatták. A kötet utolsó előtti tartalmi egysége segítségével még pontosabban megállapíthatjuk a keletkezés idejét.

Ez az a tartalmi egység (ff. 456r–458r), amelyet nem a Kollár-féle első kódexből másoltak. Címe szerint Enea Silvio Piccolomini-levelekből származó kivonatokat tartalmaz, mégpedig olyan levelekből, amelyek a magyarok törökök elleni küzdelmével kapcsolatosak: „Notabilia de Hungarorum laudibus ex pio Aenea Silvio et libris epistolarum suarum de continua pugna ac fidelitate Hungarorum contra Turcas excerpta.” A tartalmi egység összesen hét önálló szövegből áll, ezek közül az első hat vezethető vissza Piccolominire: a részletek valójában négy beszédből, egy levélből és egy pápai bullából származnak. A hetedik, nem Piccolominitól származó szöveg kivételével mindegyik textus elején olvasható egy rövid cím, amely utal a forrásra. A jobb követhetőség érdekében közlöm a tartalmi egységet.²⁵

Az első szöveg forrása az 1454-es frankfurti gyűlésen elmondott beszéd.²⁶ A textust három idézet alkotja.

²² KERTÉSZ: *i. h.* (7. jegyzet) 313.

²³ *Intelme*k, *i. m.* (6. jegyzet) LXIII.

²⁴ *Intelme*k, *i. m.* (6. jegyzet) LXI., XCV.

²⁵ Néhány esetben, ahol a kézirat szövege nyilvánvalóan romlott, lábjegyzetben közlöm a következő kiadásban található alakot: Aeneas Sylvius PICCOLOMINI: *Opera omnia*. Basileae, per Henrichum Petri, 1551. L. VD 16 P 3093.; *Az Országos Széchényi Könyvtár 16. századi nyomtatványainak katalógusa. I–III*. Összeállította SOLTÉSZ Erzsébet, VELENCZEI Katalin, W. SALGÓ Ágnes. Bp. 1990. P 560.

²⁶ PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 678–689. A beszédhez l. MERTENS, Dieter: „*Europa, id est patria, domus propria, sedes nostra ...*” *Zu Funktionen und Überlieferung lateinischer Türkenreden im 15. Jahrhundert*. In: *Europa und die osmanische Expansion im ausgehenden Mittelalter*. Hrsg. v. Franz-Reiner ERKENS. Berlin, 1997. 49–52. /*Zeitschrift für historische Forschung*, Beiheft 20./; HELMRATH, Johannes: *Pius II. und die Türken*. In: *Europa und die Türken in der Renaissance*. Hrsg. v. Bodo GUTHMÜLLER und Wilhelm KÜHLMANN. Tübingen, 2000. 92–94, 106–117. /*Frühe Neuzeit*, Band 54./

A cím:

„Ex oratione CXXXI de clade Constantinopolitana et de bello Thurcis inferendo.”²⁷

„Hungari, qui nostrae fidei clypeus, nostrae religionis murus hactenus fuere, bis victi bello post mortem Alberti regis, bis capti a Thurcis sunt, centum millia hominum aut eo plus duobus praeliis amisere. Non tulerunt integri Turcarum vires, quomodo fracti ferent? Succubuerunt auxiliantibus Polonis, quomodo vincent soli? Magna est Turcarum potentia et in Asia, et in Graecia. Quamvis sint Hungari strenui et potentes viri atque omni laude digni, non tamen tantis viribus pares habentur. Sive vincitur Hungaria, sive coacta iungitur Thurcis, neque Italia, neque Germania tuta erit, neque satis Rhenus Gallos securos reddet.”²⁸

„Pugnandum est vobis omnino, principes, si liberi, si Christiani vitam ducere cupitis. Existimate nunc, an salvus et integris sociis, an fractis atque dimissis id agere magis expediat.”²⁹

„Quod si vos, Germani, Hungaros neglexeritis, non erit denique, cur vos ex Gallis auxilium praestol[a]mini³⁰, nec rursus illi apud Hispanos opem invenient. Atque ita fiet, ut cum singulis semper gentibus pugnaturi hostes – facile, quod cupiunt –, orbis imperium assequantur. Quod si acceptis armis et Hungaris, et Rascianis, et aliis Christianis, qui vicini sunt Thurcarum potentiae, opem tuleritis, non solum vicinos vestros tuebimini, sed se, vos ipsos, uxores ac liberos vestros ex maximo periculo liberabitis.”³¹

A második szöveg forrása a II. Mohamednek címzett levél 1461-ből.³² A textus két idézetből áll.

A cím:

„Ex epistola eiusdem CCCCX, in qua reserat Thurco fidei nostrae veritatem.”³³

„Nos non ita ignarum te credimus nostrarum rerum, quin scias, quanta est Christianae gentis potentia, quam valida Hispania, quam bellicosa Gallia, quam populosa Germania, quam fortis Britannia, quam audax Polonia, quam strenua Hungaria. Sola Hungaria diu progenitores tuos et te ipsum fatigavit: octuagesimum iam annum adversus Hungaros Turcarum signa feruntur, et adhuc circa Sanum³⁴ et Danubium haerent, una tegens tuasque vires agitat.”³⁵

²⁷ F. 456r. A kiadásban olvasható cím: „Oratio Aeneae de Constantinopolitana clade et bello contra Turcos congregando. Epistola CXXXI.” PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 678.

²⁸ F. 456r. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 682.

²⁹ F. 456r. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 682–683.

³⁰ Az 'a' betű helyén egy bizonytalan olvasatú betű látható.

³¹ F. 456r–456v. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 683.

³² PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 872–904. A levél legújabb kiadása: PIUS II. Papa: *Epistola ad Mahumetem*. Hrsg. v. Reinhold F. GLEI, Markus KÜHLER. Trier, 2001. /Bochumer Altertumswissenschaftliches Colloquium 50./

³³ F. 456v. A kiadásban olvasható cím: „Reserat Turco fidei nostrae veritatem, et collidit errores Mahometi atque sectam suam. Epistola CCCXCVI.” PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 872.

³⁴ Helyesen Savum.

³⁵ F. 456v. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 872–873.

„Mortuo Ladislao rege Hungariae et Bohemiae nemo praeter te, si Christianus fuisses, sua regna fuisset adeptus. Sperassent Hungari post diuturna bellorum mala sub tuo regimine pacem, et illos Bohemi fuissent secuti. Sed cum esses nostrae religionis hostis, elegerunt Hungari, viri fortes et fidelissimi, religionem potius cum bello tenere, quam ea perdita pacem consequi.”³⁶

A harmadik szöveg forrása az 1459-es mantovai kongresszuson elhangzott beszéd.³⁷ Ebben az esetben egyetlen idézet alkotja a textust.

A cím:

„Ex oratione in conventu Mantuae habita. CCCCXI.”³⁸

„Neque arbitremini longam moram, prius quam vos Thurcas³⁹ adeat. Nam vicinae illae gentes et bellis attritae, nisi opem fertis, amplius arma capere non audebunt. Soli fideles Hungari perseverant, non tamen diu stabunt, nisi adiuti. Et hi quidem muri loco ad orientem vobis remanserunt, quo diruto neque Theutones, neque Bohemi satis tuti erunt. Non asperi montes, non alta flumina iter impediunt. Nihil erit victa Hungaria Thurcis inivium, nihil insuperabile orbis imperium quaerentibus.”⁴⁰

A negyedik szöveg forrása egy 1463-ban kiadott pápai bulla.⁴¹ A textus három idézetből áll.

A cím:

„Ex bulla de profectioe in Turcos. CCCCXII.”⁴²

„Hungari tantum sub Calixto vigilantes arma sumpserunt, qui tuendo regno solliciti, dum suos fines observant, custodiunt nostros.”⁴³

„Nationes aliae, tanquam nihil ad eas Thurcarum facta pertinerent, in suis sedibus quiete manserunt.”⁴⁴

„Hungari, genus hominum in bello ferox, et iam Thurcas vincere didicerunt. Inclytus rex gentis, Matthias iam coronam et pacem in regno consecutus ingentes poterit elevare⁴⁵ atque in proelium ducere copias.”⁴⁶

³⁶ F. 456v–457r. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 875.

³⁷ PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 905–914. A beszédhez l. HELMRATH: *i. h.* (26. jegyzet) 95–97, 117–124.

³⁸ F. 457r. A kiadásban olvasható cím: „Oratio Pii papae II. habita in conventu Mantuano sexto calendas Octobris anno Domini MCCCCLIX. Epistola CCCXCVII.” PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 905.

³⁹ „Thurcas” a kiadásban nem szerepel, l. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 908.

⁴⁰ F. 457r. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 908.

⁴¹ PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 914–923. A bullához l. HELMRATH: *i. h.* (26. jegyzet) 97.

⁴² F. 457r. A kiadásban olvasható cím: „Bulla de profectioe in Turcos et de praerogativis eiusdem passagii. Epistola CCCCXII.” PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 914.

⁴³ F. 457r. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 915.

⁴⁴ F. 457r. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 915.

⁴⁵ A kiadásban „derivare”, l. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 917.

⁴⁶ F. 457r–v. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 917.

Az ötödik szöveg forrása a III. Callixtus pápa előtt 1455-ben elmondott beszéd.⁴⁷
A textust két idézet alkotja.

A cím:

„In oratione ad Calixtum ipsam offerentem obedientiam imperatori.”⁴⁸

„Hungari vero magnanimi et fideles populi annis supra septuaginta hunc hostem perpassi, nunc victi, nunc victores suum sanguinem tutati sunt, qui cum nos servant, optimates suos cum regibus et principibus amiserunt. Nulla domus in Hungaria est digno nomine, quae duobus novissimis bellis contra Turcas habitis egregium et fortem aliquem virum non deploraverit. Hodie vero non est hoc regnum, quod Turcarum imperium sustinere possit. Attenuatum atque externa indiget ope. Legati eius et in Francofordia, et in Nova civitate coram caesare superos atque homines testati sunt, si reliquorum Christianorum praesidia sentiunt, se iterum atque iterum belli pericula subituros, sin relinquantur a nobis, leges accepturos, quas Turcae dederint.”⁴⁹

„Murus vero Hungaria est et antemurale fortissimum sive clypeus nostrae religionis, sub quo longo iam aevo protecti sumus. At his⁵⁰ nunc clypeus subtrahitur, murus vero bombardis arietibusque quatitur, et nos de remedio cura nulla remordet. O ingratitude nostram, quam nunc vicem defensoribus nostris reddimus Hungaris.”⁵¹

A hatodik szöveg forrása az 1452-ben Rómában, a pápa előtt elmondott beszéd.⁵²
A textust egyetlen idézet alkotja.

A cím:

„In oratione coram sanctissimo et senatu cardinalium habita.”⁵³

„Heu quanta passi sunt Hungari diebus nostris, qui dum nostram⁵⁴ servant sanguinem, suum fundunt, quorum pectora nostri sunt muri. Obligamur certe omnes Christiani Hungaricae genti, qui pro nobis mortificantur tota die, et facti sunt sicut oves occisionis.”⁵⁵

A hetedik, cím nélküli szöveg már nyilvánvalóan nem Piccolominiól származik. A textus közvetlenül a hatodik szöveg után következik:

⁴⁷ PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 923–928. A beszédhez l. MARTON József: *Magyarország képe és megítélése Enea Silvio Piccolomini életművében.* = Irodalomtörténeti Közlemények (110.) 2006. 472–473.

⁴⁸ F. 457v. A kiadásban olvasható cím: „Oratio Aeneae Sylvii Calixtum papam offerendo obedientiam imperatoris. Epistola CCCXCVIII.” PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 923.

⁴⁹ F. 457v. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 926.

⁵⁰ A kiadásban „hic”, l. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 926.

⁵¹ F. 458r. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 926.

⁵² PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 928–932. A beszédhez l. HELMRATH: *i. h.* (26. jegyzet) 89–91.

⁵³ F. 458r. A kiadásban olvasható cím: „Oratio Aeneae coram sanctissimo senatu cardinalium imperatore coronato pontifice et eius nomine ad passagium inducendum.” PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 928.

⁵⁴ A kiadásban „nostrum”, l. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 926. (A kiadás oldalszámozása hibás, ez helyesen a 930. oldal.)

⁵⁵ F. 458r. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 926. (A kiadás oldalszámozása hibás, ez helyesen a 930. oldal.)

„Pius autem papa in summum pontificem creatus est anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octavo. Iam eo tempore instabant anni octuaginta, quod Hungari belligerantes cum Thurcis defendunt Christianitatem. Ab eo tempore usque ad praesens annum, utpote 1564, quod Hungari certant cum Thurcis, sunt anni centum octuaginta sex.”⁵⁶

Az idézett források jól ismertek a kutatás előtt: fontos dokumentumai annak a gondolatkörnek, amelyben Magyarország a kereszténység védőbástyájaként, pajzsaként jelenik meg.⁵⁷ A kutatás tisztázta, hogy Enea Silvio Piccolomininek, a későbbi II. Pius pápának (1458–1464) kulcsszerepe volt a titulus fejlődésében, elterjesztésében és elfogadtatásában.⁵⁸

A feljebb bemutatott szövegcsoport a müncheni törvénygyűjteményen kívül Gregoriánczi Pál pécsi, zágrábi, majd győri püspök kéziratossá tett törvénygyűjteményében is megtalálható, amelynek törzsanyagát 1556–1557-ben – tehát a müncheni kézirat létrejötte előtt – másolták.⁵⁹ Ezért meg kell vizsgálnunk azt a kérdést, hogy a szóban forgó szövegcsoport esetében a Gregoriánczi-féle gyűjtemény volt-e a müncheni kézirat mintapéldánya. A két változat összevetéséből kiderült, hogy nem a Gregoriánczi-féle kézirat volt a mintapéldány. Az állítást az alábbi eredmények támasztják alá: a müncheni kéziratban a szövegcsoport elején olvasható cím a Gregoriánczi-féle gyűjteményben nincs meg; az egyes szövegek címei különböznek a két gyűjteményben,⁶⁰ a szövegek között tartalmi eltérések találhatók.⁶¹ Mivel

⁵⁶ F. 458r. Erről a néhány soros szövegről a későbbiekben még lesz szó.

⁵⁷ VESZPRÉMY László: *A „kereszténység védőbástyája” eszme*. In: *Magyar művelődéstörténeli lexikon*. V. Főszerk. KÖSZEGHY Péter. Bp. 2006. 336–337 (további szakirodalommal); VARGA, J. János: *Europa und »Die Vormauer des Christentums«. Die Entwicklungsgeschichte eines geflügelten Wortes*. In: *Europa und die Türken in der Renaissance, i. m.* (26. jegyzet) 55–63.; MARTON: *i. h.* (47. jegyzet) 457–477.

⁵⁸ MARTON: *i. h.* (47. jegyzet) 457–477.

⁵⁹ Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fol. Lat. 4126., ff. 353r–v., 362r. JÁNOSI: *i. h.* 1988. (4. jegyzet) 54–64., a Piccolomini-szövegek: 62.

⁶⁰ A Gregoriánczi-féle kéziratban olvasható címek: „Eneas Silvius in oratione 131. De clade Constantinopolitana.”; „Eneas Silvius in epistola 410 ad Machometem Magnum.”; „Eneas Silvius in oratione 411 in conventu Mantuae.”; „Eneas Silvius in bulla 412.”; „Eneas Silvius in oratione 413 ad Calixtum papam.”; „Eneas Silvius in oratione 414.” Gregoriánczi-féle gyűjtemény, ff. 353r–v., 362r. A címeket Jánosi is közli, l. JÁNOSI: *i. h.* 1988. (4. jegyzet) 62. A müncheni kéziratban olvasható címeket l. feljebb, a tartalmi egység ismertetésénél.

⁶¹ Az alábbiakban néhány példát mutatok be (**G**: Gregoriánczi-féle gyűjtemény; **M**: müncheni kézirat).

A második szövegben: Sola Hungaria progenitores tuos et te ipsum fatigavit. **G**; Sola Hungaria diu progenitores tuos et te ipsum fatigavit. **M** Mivel „diu” **G**-ből hiányzik, **M** nem másolhatta onnan. A határozószó a kiadásban is megvan, l. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 873.

A harmadik szövegben: Nihil erit victa Hungaria Turcis inimicum, nihil insuperabile orbis imperium querentibus. **G**; Nihil erit victa Hungaria Thurcis invium, nihil insuperabile orbis imperium quaerentibus. **M** A kiadás is az **M**-ben található „invium” kifejezést hozza, l. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 908.

a Piccolominitől származó részleteket eddig csak az említett két törvénygyűjteményben találtam meg, feltételezhető, hogy a szövegcsoport törvénygyűjteményekben hagyományozódott, s a müncheni kéziratba is egy ilyen gyűjteményből másolták át. További kutatásoknak kell tisztázniuk, hogy a szövegcsoport mikor jött létre, milyen viszonyban van az Enea Silvio Piccolomini-kiadásokkal, megtalálható-e további törvénygyűjteményekben. Említésre méltó, hogy a szövegcsoportot nem tartalmazza sem a Nádasdy-féle nagyobb kódex, amelyet a Gregoriánczi-féle gyűjteményről másoltak 1558-ban,⁶² sem az 1583-ban létrejött Festetics-kódex, amely Jánosi Monika véleménye szerint a Nádasdy-kódex másolata.⁶³

A müncheni kézirat keletkezési idejének meghatározásában kulcsszerepe van a szövegcsoport hetedik, cím nélküli szövegének, amely már nem Piccolominitől származik. A textus a Gregoriánczi-féle gyűjteményben is megtalálható, a müncheni kézirathoz hasonlóan közvetlenül a hatodik szöveg után.⁶⁴ A két változat között lényeges eltérés található:

Gregoriánczi-féle gyűjtemény

Pius autem papa in summum pontificem creatus est anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octavo. Iam eo tempore instabunt anni octuaginta, quod Ungari cum Turcis bellabant.

Müncheni kézirat

Pius autem papa in summum pontificem creatus est anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octavo. Iam eo tempore instabant anni octuaginta, quod Hungari belligerantes cum Thurcis defendunt Christianitatem. Ab eo tempore usque ad praesens annum, utpote 1564, quod Hungari certant cum Thurcis, sunt anni centum octuaginta sex.

Látható, hogy a Gregoriánczi-féle gyűjtemény szövege majdnem szó szerint megismétlődik a müncheni kéziratban, eltérés mindössze a második mondat mellékmondatában található. A szöveg arról tájékoztat, hogy Piuust 1458-ban választották pápává, amikor a magyarok már 80 éve – azaz 1378 óta – harcban álltak a törökökkel. A müncheni kéziratban egy további mondat is olvasható, amelyből megtudjuk, hogy a magyar-török harcok kezdete óta „a jelen esztendőig, tudniillik 1564-ig” 186 év telt el. Az eredeti szöveg minden bizonnyal csak az első két mondatból állt, abban a formában, ahogy azt a Gregoriánczi-féle gyűjtemény megőrizte. Ezt

---

Az ötödik szövegben: Hodie vero non est hoc regnum, quod Turcorum imperium sustinere possit. Attamen externa indiget ope. **G**; Hodie vero non est hoc regnum, quod Turcarum imperium sustinere possit. Attenuatum atque externa indiget ope. **M** A kiadás is az **M**-ben olvasható „Attenuatum atque externa indiget ope.” mondatot hozza, l. PICCOLOMINI: *i. m.* (25. jegyzet) 926.

⁶² JÁNOSI: *i. h.* 1988. (4. jegyzet) 62. A két kézirat viszonyához l. uo. 57–58.

⁶³ JÁNOSI: *i. h.* 1988. (4. jegyzet) 62. A két kézirat viszonyához l. Uő: *i. h.* 1978. (4. jegyzet) 236–250, 251.

⁶⁴ Gregoriánczi-féle gyűjtemény, 362r. A textust a tartalmi egységen belül egyedül álló módon az „Item” szó vezeti be, ami jelzi, hogy a hetedik szöveg nem tartozik szervesen a Piccolomini-kivonatokból álló szövegcsoporthoz.

a textust toldotta meg a müncheni kézirat másolója, aki meghatározta, hogy mennyi idő telt el a magyar-török harcok kezdete óta a saját koráig, azaz 1564-ig. (Ha 1564-ből kivonjuk az általa megadott 186 évet, szintén 1378-at kapunk.) Mind-ebből az következik, hogy a müncheni kéziratot 1564-ben másolták. A datálást a kézirat következő – egyben utolsó – tartalmi egysége, a krónika is alátámasztja, amelynek utolsó mondata ugyanúgy I. Ferdinánd 1564-ben bekövetkezett haláláról tájékoztat, mint a forrásául szolgáló Kollár-féle első kódex – tehát a krónikát nem vezették tovább, miként azt várhatnánk abban az esetben, ha a kéziratot később másolták volna.

Itt térek vissza az elülső fedőlapon található címerekre, mégpedig I. Miksa címere miatt. Mivel Miksa 1519-ben hunyt el, valószínű, hogy a kötés jóval korábban készült, mint a törvénygyűjtemény, vagyis a kötés eredetileg egy másik kötetet védett.

A müncheni törvénygyűjtemény datálása révén az annak mintául szolgáló Kollár-féle első kódexszel kapcsolatos ismereteinket is pontosíthatjuk. Eddig annyit mondhattunk a kódex eredeti szövegállományát kiegészítő kézről, hogy legkorábban 1564-ben írt a kéziratba. Most megállapíthatjuk, hogy konkrétan 1564-ben toldotta meg az eredeti szövegállományt, hiszen a Kollár-kódex még ugyabban az évben mintául szolgált a müncheni kézirat másolója számára.

Láthattuk, hogy a Kollár-kódex szövegét számos esetben kiegészítették a margón. E több kéztől származó kiegészítéseket aztán a müncheni kézirat másolója – egy kivételével – beillesztette a főszöveg megfelelő helyére, amiből az következik, hogy a Kollár-kódex lapszéli kiegészítéseit még 1564 előtt írták be a gyűjteménybe.

A Kollár-kódex első tartalmi egysége, a krónika az elején csonka: egy Szent Lászlóra utaló sorral kezdődik, amit Kálmán bemutatása követ.⁶⁵ Ezzel szemben a müncheni kézirat ép szöveget hoz, tehát a másoló előtt még az ép szöveg feküdt, ami azt jelenti, hogy a Kollár-kódexben olvasható krónika 1564 után csonkult meg.

Ami a müncheni kézirat keletkezési helyét illeti, sajnos a mintapéldány, azaz a Kollár-kódex sem nyújt segítséget. Az utóbbi törvénygyűjteményt feltehetőleg Budán állították össze,⁶⁶ azt azonban nem tudjuk, hogy 1564-ben hol őrizték. Első, név szerint ismert tulajdonosa Kollár Ádám (1718–1783) volt.⁶⁷ Jelenlegi ismereteink szerint tehát nem tudjuk meghatározni a müncheni kézirat keletkezési helyét.

A kézirat utóélete

Már esett szó arról, hogy a törvénygyűjtemény számos marginális bejegyzést tartalmaz, ezek közül egy a főszöveget másoló kéztől származik, a többi pedig egy további kéztől. Az eddigiekből következik, hogy a bejegyzéseket legkorábban 1564-ben írhatták a kötetbe.

⁶⁵ KERTÉSZ: *i. h.* (7. jegyzet) 313.

⁶⁶ KERTÉSZ: *i. h.* (7. jegyzet) 323.

⁶⁷ KERTÉSZ: *i. h.* (7. jegyzet) 325.

A kézirat ismeretlen időpontban Regensburgba, a városi könyvtár tulajdonába került, amelyet 1783-ban hoztak létre három korábbi gyűjteményből.⁶⁸ Végül innen került a kötet a Münchener Udvari Könyvtárba.⁶⁹

A kézirat tartalma

Az alábbi táblázat ismerteti mind a Kollár-féle első kódex, mind a müncheni kézirat tartalmát. Ahogy említettem, a két gyűjteményben a tartalmi egységek címei ortográfiai különbségektől és néhány jelentéktelen eltéréstől eltekintve azonosak. A táblázatban a müncheni kézirat címeit vettem alapul. A latin címmel nem rendelkező szövegeket magyarul neveztem meg. Megemlítendő, hogy a Kollár-kódex esetében arra az oldalszámra hivatkozom, amelyik hibátlanul végigmegy az oldalakon 1-től 478-ig.⁷⁰ A szövegkiadásokra lábjegyzetben utalok.

Kollár-féle első kódex	A tartalmi egység megnevezése	Münchener kézirat
1. (1–10)	A Knauz-krónika családjához tartozó krónikaszcöveg. ⁷¹	
2.	In nomine Domini nostri Iesu Christi incipit decretum sancti Stephani regis Hungariae sine tamen titulo, tempore et sigillo.	1.
2/a (13–23)	Primus liber. ⁷²	1/a (1r–7r)
2/b (23–38)	Secundus liber. ⁷³	1/b (7r–17v)
3.	Incipit decretum sancti regis Ladislai.	2.
3/a (39–49)	Liber primus. ⁷⁴	2/a (18r–26r)
3/b (49–55)	Secundus liber. ⁷⁵	2/b (26r–30v)

⁶⁸ KELLNER, Stephan–SPETHMANN, Annemarie: *Historische Kataloge der Bayerischen Staatsbibliothek München. Münchner Hofbibliothek und andere Provenienzen*. Wiesbaden, 1996. 396–398. /Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Monacensis. Tomus XI./

⁶⁹ „Codices num. 13001–13321 ex bibliotheca civitatis Ratisbonensis.” HALM–KEINZ–MEYER–THOMAS: *i. m.* (2. jegyzet) 91.

⁷⁰ A Kollár-kódexben található számozásokhoz l. KERTÉSZ: *i. h.* (7. jegyzet) 314–315.

⁷¹ SRH, *i. m.* (21. jegyzet) II. 327–345.

⁷² Szent István dekrétumának első könyve az *Intelmek*. A „Primus liber” megjelölés nem az első könyv elején olvasható, hanem csak a fejezetcímek felsorolása után, a müncheni kéziratban a 2. levél rektóján. Kiadása: *Intelmek, i. m.* (6. jegyzet) 4–51.

⁷³ ZÁVODSZKY Levente: *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai. (Függelék: A törvények szövege.)* Bp. 1904 (reprint: Pápa, 2002). 141–156.

⁷⁴ ZÁVODSZKY: *i. m.* (73. jegyzet) 157–165.

⁷⁵ ZÁVODSZKY: *i. m.* (73. jegyzet) 166–171.

Kollár-féle első kódex	A tartalmi egység megnevezése	Müncheni kézirat
3/c (55–64)	Incipit liber tertius. ⁷⁶	2/c (30v–37v)
4.	Incipit decretum Colomanni regis.	3.
4/a (65–79)	Incipit decretum Colomanni regis. ⁷⁷	3/a (38r–52v)
4/b (79–82)	Colomannus Dei gratia rex Hungariae ... ⁷⁸	3/b (52v–55r)
5. (83–116)	Sequuntur decreta quondam serenissimorum principum dominorum Andreae, Ludovici et Sigismundi regum regni Hungariae ac quidam articuli super limitatione iurium et consuetudinum eiusdem regni per serenissimum principem et dominum ⁷⁹ Matthiam regem confirmati et roborati 1464.	4. (55v–86v)
6. (116–119)	Confirmatio decretorum Andreae et Ludovici regum per Mariam ⁸⁰ reginam sub pendente sigillo duplici facta.	5. (86v–88r)
7. (119–122)	Gratia per Sigismundum imperatorem infidelibus et rebellibus suis facta ratione erectionis banderii emuli sui, necnon iniuriarum, damnorum, nocumentorum etc. anno ⁸¹ Domini millesimo quadringentesimo tertio.	6. (88v–91r)

⁷⁶ Az „Incipit liber tertius” mondat nem a harmadik könyv elején olvasható, hanem csak a fejezetcímek felsorolása után, a müncheni kéziratban a 31. levél rektóján. A törvény kiadása: ZÁVODSZKY: *i. m.* (73. jegyzet) 172–180.

⁷⁷ ZÁVODSZKY: *i. m.* (73. jegyzet) 181–194.

⁷⁸ A Kálmán zsidótörvényének első néhány szavából álló rubrika alatt a kézirat folyamatosan közül három különböző szöveget, melyek a Závodszy-féle kiadásban a következő címek alatt szerepelnek: Capitula Colomanni regis de Iudeis, Fragmenta constitutionum synodaliū, Synodus altera sub Colomanno rege celebrata, I. ZÁVODSZKY: *i. m.* (73. jegyzet) 195–196, 209, 207–208.

⁷⁹ *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1458–1490*. Francisci DÖRY collectionem manuscriptam additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius BÓNIS, Geisa ÉRSZEGI, Susanna TEKE. Bp. 1989. /Publicationes Archivi Nationalis Hungarici/Publikationen des Ungarischen Staatsarchivs II. Fontes/Quellenpublikationen 19./ 140–150. (A továbbiakban: DRH 1458–1490, *i. m.*) Mátyás király 1464. április 6-án kiadott koronázási dekrétumáról van szó, amely magában foglalja I. (Nagy) Lajos 1351. évi, az 1222. évi Aranybullát is tartalmazó törvényét, valamint Zsigmond 1435. március 8-án kiadott Decretum maiusát.

⁸⁰ *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457*. Collectionem manuscriptam Francisci DÖRY additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius BÓNIS, Vera BÁCASKAI. Bp. 1976. /Publicationes Archivi Nationalis Hungarici/Publikationen des Ungarischen Staatsarchivs II. Fontes/Quellenpublikationen 11./ 142–145. (A továbbiakban: DRH 1301–1457, *i. m.*)

⁸¹ DRH 1301–1457, *i. m.* (80. jegyzet) 175–179.

Kollár-féle első kódex	A tartalmi egység megnevezése	Müncheni kézirat
8. (122–128)	Decretum primum Sigismundi regis super donationibus possessionum infidelium anno Domini 1404. ⁸²	7. (91v–95v)
9. (128–143)	Decretum secundum Sigismundi regis editum anno Domini 1405. ⁸³	8. (96r–107v)
10. (143–147)	Decretum quintum Sigismundi regis. ⁸⁴	9. (108r–110v)
11. (147–149)	Decretum quartum Sigismundi regis. ⁸⁵	10. (110v–112v)
12. (149–155)	Decretum septimum Sigismundi regis. ⁸⁶	11. (112v–117v)
13. (155–167)	Decretum Alberti regis editum anno Domini MCCCC39. ⁸⁷	12. (117v–128r)
14. (167–168)	Egy rövid V. László-életrajz. ⁸⁸	13. (128r–v)
15. (168–174)	Decretum Ladislai regis filii Alberti regis 1454. ⁸⁹	14. (128v–134r)
16. (174–177)	Decretum Michaelis Zylagy de Horogzeg olim gubernatoris regni Hungariae editum anno 1458. ⁹⁰	15. (134r–137v)
17. (178–179)	Articuli cum iuramento tempore olim Ioannis waiwodae in civitate Pestiensis per praelatos et barones in congregatione generali editi. ⁹¹	16. (137v–138v)
18. (179–182)	Primum decretum Matthiae regis anni 1462. ⁹²	17. (139r–142r)
19. (182–189)	Decretum tertium Matthiae regis 1471. ⁹³	18. (142r–149v)
20. (189–192)	Decretum dominorum regnicolarum 1474. ⁹⁴	19. (149v–153r)
21. (192–197)	Decretum quartum Matthiae regis 1478. ⁹⁵	20. (153r–158v)

⁸² DRH 1301–1457, i. m. (80. jegyzet) 183–188.

⁸³ DRH 1301–1457, i. m. (80. jegyzet) 189–213.

⁸⁴ DRH 1301–1457, i. m. (80. jegyzet) 255–257.

⁸⁵ DRH 1301–1457, i. m. (80. jegyzet) 232–234.

⁸⁶ DRH 1301–1457, i. m. (80. jegyzet) 277–282.

⁸⁷ DRH 1301–1457, i. m. (80. jegyzet) 301–303.

⁸⁸ SZOVÁK: i. h. (7. jegyzet) 147., 6. jegyzet

⁸⁹ DRH 1301–1457, i. m. (80. jegyzet) 378–383.

⁹⁰ DRH 1458–1490, i. m. (79. jegyzet) 81–87.

⁹¹ DRH 1301–1457, i. m. (80. jegyzet) 353–359.

⁹² DRH 1458–1490, i. m. (79. jegyzet) 121–127.

⁹³ DRH 1458–1490, i. m. (79. jegyzet) 190–202.

⁹⁴ DRH 1458–1490, i. m. (79. jegyzet) 210–218.

⁹⁵ DRH 1458–1490, i. m. (79. jegyzet) 235–243.

Kollár-féle első kódex	A tartalmi egység megnevezése	Münchener kézirat
22. (197–203)	Decretum quintum Matthiae regis 1481. ⁹⁶	21. (159r–164v)
23. (203–244)	Decretum sextum Matthiae regis 1486. ⁹⁷	22. (165r–209r)
24. (244)	A tartalmi egységek sorrendjére vonatkozó megjegyzés. ⁹⁸	23. (209r)
25. (244–245)	Constitutiones incliti regni Hungariae tempore regis Mathiae editae. ⁹⁹	24. (209r–210v)
26. (245–248)	Articuli de palatino regni pronunciatii. ¹⁰⁰	25. (210v–213r)
27. (248–249)	11 jogi glossza. ¹⁰¹	26. (213r–215r)
28. (250–254)	Decretum primum Wladislai regis. ¹⁰²	27. (215r–221r)
29. (254–308)	Decretum secundum sive maius Wladislai regis. ¹⁰³	28. (221r–284r)
30. (308–311)	Articuli autem nobilium regni Sclavoniae. ¹⁰⁴	29. (284r–287r)
31. (311–331)	Decretum tertium sive additiones prioris maioris decreti Wladislai regis. ¹⁰⁵	30. (287v–309r)
32. (331–364)	Decretum quartum sive minus Wladislai regis. ¹⁰⁶	31. (309r–341v)
33. (364–387)	Decretum quintum sive additiones prioris mi-	32. (341v–364r)

⁹⁶ DRH 1458–1490, i. m. (79. jegyzet) 244–251.

⁹⁷ DRH 1458–1490, i. m. (79. jegyzet) 260–310.

⁹⁸ SZOVÁK: i. h. (7. jegyzet) 146., 4. jegyzet

⁹⁹ Mátyás Decretum maiusa nyomtatott kiadásának előszava. A kiadásokhoz I. HUBAY Ilona: *Mátyás király törvénykönyve*. = Magyar Könyvszemle (63.) 1939. 234–246.; SOLTÉSZ Zoltánné: *Incunabula Hungarica III. Constitutiones incliti regni Hungariae*. = Magyar Könyvszemle (87.) 1971. 270–280.

¹⁰⁰ DRH 1458–1490, i. m. (79. jegyzet) 311–317.

¹⁰¹ A glosszákat Bónis György dolgozta fel, I. BÓNIS György: *Középkori jogunk elemei*. Bp. 1972. 220–221.

¹⁰² *Magyar törvénytár. 1000–1526. évi törvényczikkek*. Az 1000–1301 közt alkotott törvényeket fordította és jegyzetekkel ellátta NAGY Gyula, az 1301–1526 közt alkotott törvényeket fordították és jegyzetekkel ellátták KOLOSVÁRI Sándor és ÓVÁRI Kelemen. Az 1000–1526. évi törvényeket magyarázatokkal és utalásokkal kíséri MÁRKUS Dezső. Bp. 1899. 472–480. /Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás./ (A továbbiakban: *Magyar törvénytár*, i. m.)

¹⁰³ *Magyar törvénytár*, i. m. (102. jegyzet) 480–554. A tartalmi egység II. Ulászló 1492. évi dekrétuma, amely a következő tartalmi egységgel, a szlavón nemesek artikulusaival együtt az 1495. évi törvénybe foglalva szerepel a kéziratokban.

¹⁰⁴ *Magyar törvénytár*, i. m. (102. jegyzet) 554–561.

¹⁰⁵ *Magyar törvénytár*, i. m. (102. jegyzet) 562–591.

¹⁰⁶ *Magyar törvénytár*, i. m. (102. jegyzet) 592–640.

Kollár-féle első kódex	A tartalmi egység megnevezése	Müncheni kézirat
	noris decreti Wladislai regis. ¹⁰⁷	
34. (387–401)	Decretum sextum sive additiones posteriores minoris decreti Wladislai regis. ¹⁰⁸	33. (364r–378v)
35. (401–407)	Decretum primum Wladislai regis. ¹⁰⁹	34. (378v–385r)
36. (407–414)	Articuli in campo Rakos in diaeta festi beati Georgii martyris anno Domini 1507 reformati. ¹¹⁰	35. (385r–392v)
37. (415–422)	Decretum tertium Sigismundi regis anni 1405. ¹¹¹	36. (393r–398v)
38. (422–435)	Decretum dominorum regnicolarum. ¹¹²	37. (398v–409v)
39. (435–438)	Privilegium Transylvaniense. ¹¹³	38. (409v–412v)
40. (438–446)	Privilegium Siculorum. ¹¹⁴	39. (412v–419v)
41. (446–467)	Decretum septimum Wladislai regis editum anno Domini 1514. ¹¹⁵	40. (419v–442r)
42. (467–469)	Privilegium Siculorum de Wag. ¹¹⁶	41. (442r–443v)
43. (470–474)	Decretum Mathiae regis Hungariae Posony anno 1468 editum, quod apud magistrum Georgium sigillatum habetur. ¹¹⁷	42. (444r–448v)
44. (475)	De clarissimo Hungarorum rege, Matthia talis quaequam narratur veridica historia. ¹¹⁸	43. (448v–449v)
45. (475–478)	Epistolae Matthiae regis et Baiazetis Turcorum imperatoris ad invicem missae. ¹¹⁹	44. (449v–452r)

¹⁰⁷ Magyar törvénytár, i. m. (102. jegyzet) 640–670.

¹⁰⁸ Magyar törvénytár, i. m. (102. jegyzet) 670–691.

¹⁰⁹ Magyar törvénytár, i. m. (102. jegyzet) 472–480.

¹¹⁰ Magyar törvénytár, i. m. (102. jegyzet) 692–703.

¹¹¹ DRH 1301–1457, i. m. (80. jegyzet) 218–225.

¹¹² DRH 1301–1457, i. m. (80. jegyzet) 360–372.

¹¹³ Jelenlegi ismereteim szerint a privilegium kiadatlan.

¹¹⁴ Székely oklevéltár. III. 1270–1571. Szerk. SZABÓ Károly. Kolozsvár, 1890. 138–145.

¹¹⁵ Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV. Maiorem partem collegit Antonius Fekete NAGY. Ediderunt Victor KENÉZ et Ladislaus SOLYMOSI, atque in volumen redigit Geisa ÉRSZEGI. Bp. 1979. 247–283. /Publicationes Archivi Nationalis Hungarici II. Fontes 12./

¹¹⁶ Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. I.: 1001–1270. Szerk. SZENTPÉTERY Imre. Bp. 1923. 1677. sz.

¹¹⁷ DRH 1458–1490, i. m. (79. jegyzet) 172–178.

¹¹⁸ BEL, Matthias: Adparatus ad historiam Hungariae. Decadis II. monumentum II. Posonii, 1746. 114; SZOVÁK: i. h. (7. jegyzet) 164.

¹¹⁹ Epistolae Matthiae Corvini regis Hungariae ad pontifices, imperatores, reges, principes aliosque viros illustres datae, nunc primum typis excusae et notis etiam quibusdam illustratae. I–IV.

Kollár-féle első kódex	A tartalmi egység megnevezése	Münchener kézirat
46. (478)	Egy rövid történet Mátyás király és Váradi Péter kalocsai érsek nézeteltéréséről. ¹²⁰	45. (452r)
	Notabilia de Hungarorum laudibus ex pio Aenea Silvio et libris epistolarum suarum de continua pugna ac fidelitate Hungarorum contra Turcas excerpta. ¹²¹	46. (456r–458r)
	A Knauz-krónika családjához tartozó krónikasöveg. ¹²²	47. (458v–466r)

BALÁZS KERTÉSZ

Eine Ungarn betreffende handschriftliche Gesetzsammlung in der Bayerischen Staatsbibliothek*Die Abschrift des sogenannten ersten Kodex von Kollár*

Die Handschrift Clm 13192 in der Bayerischen Staatsbibliothek ist eine sich auf Ungarn beziehende Gesetzsammlung, die von der Zeit des Heiligen Stephans, des ersten Königs Ungarns (1000–1038) bis zum Dekret von Wladislaus II. (1490–1526) aus dem Jahre 1514 Gesetztexte enthält. Die Sammlung war 1564 durch eine Hand abgeschrieben. Das Musterexemplar war der sogenannte erste Kodex von Kollár, eine Gesetzsammlung aus der Zeit von Wladislaus II.

Die Münchener Handschrift enthält nur eine solche Inhaltseinheit, die in dem Musterexemplar nicht zu finden ist. Die Inhaltseinheit besteht aus sieben selbständigen Texten. Die ersten sechs von denen sind auf Enea Silvio Piccolomini zurückzuführen: die Einzelheiten stammen aus vier Reden, einem Brief und einer päpstlichen Bulle. Diese Quellen sind wichtige Dokumente des Gedankenkreises, in dem Ungarn als die Vormauer des Christentums erscheint. Es ist schon geklärt, dass Enea Silvio in der Entwicklung und der Verbreitung des Titels eine Schlüsselrolle hatte. Die Textgruppe ist auch in der handschriftlichen Gesetzsammlung von Pál Gregoriánczi zu finden. Er war der Bischof zuerst von Fünfkirchen, später von Zagreb, schliesslich von Raab. Die Sammlung war 1556–1557 abgeschrieben. Es ist aus dem Vergleich der beiden Handschriften geklärt, dass die Quelle der in der Münchener Handschrift erhaltenen Textgruppe nicht die Sammlung Gregoriánczis war.

In einem unbekanntem Zeitpunkt kam die Handschrift in den Besitz der Regensburger Stadtbibliothek, und 1876 war es schon sicherlich in dem Besitz der Hofbibliothek München. In dem letzten Abschnitt der Studie ist die Bekanntgabe des Inhalts der Münchener Handschrift und des ersten Kodex von Kollár zu finden.

Cassoviae, 1743–1744. IV. 1–7 (1–4. sz.); KATONA, Stephanus: *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae. Tomulus IX. ordine XVI.* Budae, 1793. 569–571; *Mátyás király levelei. Külügyi osztály. I–II.* Közzéteszi FRAKNÓI Vilmos. Bp. 1893–1895 (reprint: A 2008-as kiadást sajtó alá rendezte és az Utószót írta MAYER Gyula. Bp. 2008). II. 286, 293–294 (169, 174. sz.); SZOVÁK: *i. h.* (7. jegyzet) 164–167.

¹²⁰ SZOVÁK: *i. h.* (7. jegyzet) 167.

¹²¹ L. a. „Kézirat keletkezése” c. fejezetet.

¹²² *SRH, i. m.* (21. jegyzet) II. 327–345.